

PhraCon – Előfordul ilyen frazematípus a magyarban?*

1. Bevezetés. Dolgozatunkban olyan frazeológiai fogalomról lesz szó, amelynek megnevezésére a hazai frazeológiakutatásban egyelőre nincs magyar terminus. Ugyanakkor a német és az angol nyelvű vonatkozó szakirodalomban közel 20 különböző olyan terminus ismert, amelyek vagy szinonimnak tekinthetők a vizsgálandó frazeológiai fogalom megnevezésére, pl. *Modellbildungen* (ČERNÝŠEVA 1975, BURGER 2010), *Phraseoschablonen* (FLEISCHER 1997), *Phrasem-Konstruktionen* (DOBROVOL'SKIJ 2011) vagy fölérendelt kategóriát neveznek meg, pl. *Wortverbindungsmuster* (STEYER 2014), *Muster* (BURGER 2015), *lexically open idioms* (FILLMORE–KAY–O'CONNOR 1988), *schematic idioms* (CROFT–CRUSE 2004), *partially lexically filled phrasal patterns* (GOLDBERG 2006) stb.

A terminusok megalkotóinak, illetve használóinak neve, de akár maguk a terminusok is utalnak arra, hogy azok részben a német nyelvű frazeológiakutatásból, részben pedig az angol nyelvű konstrukciós grammatikai kutatásokból eredeztethetők. A dolgozatunk tárgyát képező fogalom idegen nyelvű frazeológiai vizsgálatának fellendülésében ugyanis jelentős szerepet játszott a konstrukciós grammatika. Ugyanakkor valószínűsíthető, hogy a fent szemléltetett terminológia sokfélesége is abba az irányba motiválta a kutatókat, hogy tegyenek rendet a terminológiai zűrzavarban.

A 21. század 10-es éveitől kezdődően a vizsgálatunk tárgyát alkotó frazeológiai jelenség kutatása egyre intenzívebbé vált, elsőként a német (pl. DOBROVOL'SKIJ 2011) és az orosz (pl. PAVLOVA 2020), majd a spanyol (pl. MELLADO BLANCO 2023) és az olasz (pl. SCHAFROTH 2020) nyelvben is. Továbbá ezen nyelvek viszonylatában több bilingvális összehasonlító vizsgálat is született német–orosz (pl. PAVLOVA 2022a, 2022b), német–spanyol (pl. MELLADO BLANCO 2019), orosz–spanyol (pl. DOBROVOL'SKIJ – MELLADO BLANCO 2021) és olasz–német (pl. MOLLIKA–SCHAFROTH 2018) viszonylatban. Több kutatás jelentős nemzetközi tudományos projekt terméke (pl. FRASESPAL¹; l. MELLADO BLANCO – MOLLIKA –

* Jelen tanulmány a COST (European Cooperation in Science and Technology) által támogatott COST Action PhraConRep – A Multilingual Repository of Central and Eastern European Languages CA22115 elnevezésű kutatási projekt keretében született.

¹ Lásd <https://frasespal.com>, CONSTRIDIOMS FFI2019-108783RB-100.

SCHAFROTH 2022). A kutatások eredményeit a szerzők napjainkra a témának szentelt több gyűjteményes kötetben (pl. STEYER Hrsg. 2018, MELLADO BLANCO ed. 2022, MELLADO BLANCO – MOLLIKA – SCHAFROTH 2022) és tudományos folyóirat különszámában (pl. ZIEM Hrsg. 2018) ismertetik.

Mindössze egyetlen magyar vonatkozású tanulmányról tudunk a témában: THOMAS HERBST, EVELIN BALOG és ARMINE GARIBYAN *The complexities of constructions in contrast – the way to making one’s own bed in English, German, Hungarian and Russian* című esettanulmányukban (2022) az angol „way-konstrukció” (*NP make/find PERS PRONgen way PP*, pl. *Robin Penrose is making her way to lecture room A*) és az „own-ACTION-konstrukció” (*NP V PERS PRONgen own N*; pl. *They make their own beds*) lehetséges ekvivalenseit vizsgálják többek között a magyar nyelvben is.²

A magyar vonatkozásban is jelentős, legújabb nemzetközi tudományos projektet az EU COST finanszírozza, és a Multilingual Repository of Phraseme Constructions in Central and Eastern European Languages, röviden PhraConRep címet viseli.³ A PhraConRep fő célja, hogy a kutatók, nyelvtanulók, tanárok és hivatásos fordítók számára a PhraCon-ok többnyelvű repozitóriumát hozza létre a német nyelvű PhraCon-okból kiindulva. A CA22115 PhraConRep munkacsoportban jelenleg több mint 20 európai országból, többek között Magyarországról⁴ is, összesen 130 nyelvész, fordító és lexikográfus vesz részt. Visszautalva a terminológiai problémára megjegyzendő, hogy a projekt egyik első fontos célja éppen a PhraCon-ok definíciós jegyeinek megállapítása és rögzítése.

A projekt keretében a vizsgált jelenség megnevezésére DOBROVOL’SKIJ (2011) német terminusának (*Phrasem-Konstruktion*, l. fenn) angol nyelvű fordítása, vagyis a *Phrasem Construction* kifejezés, röviden *PhraCon* vált elfogadottá. Magyar terminus hiányában a dolgozatban is ezt a megnevezést fogjuk használni, továbbá bevezetjük a *Phrasem-Konstruktion* magyarra fordított változatát, a *frazémakonstrukció* terminust is, és a két terminust szinonimaként fogjuk használni.

A magyar frazeológiai kutatás nem jegyzi a *PhraCon* terminussal jelölt frazeológiai jelenséget. A hazai frazeológiai vizsgálatokban a konstrukciós grammatikai szemlélet sem érvényesül. Dolgozatunkban ezért (elsősorban) német példákon keresztül elsőként leírjuk, hogy milyen nyelvi jelenséget takar a *PhraCon* terminus, továbbá azt, hogy azokat mely vizsgálati keretek között írták le a vonatkozó német és angol nyelvű szakirodalomban. Ezután azt bizonyítjuk, hogy PhraCon-ok a magyar nyelvben is vannak, és amellet érvelünk, hogy vizsgálatuknak van létjogosultsága a magyar frazeológiában (is).

2. A vizsgált nyelvi jelenség: a PhraCon. A PhraCon első, német nyelvű definícióját DOBROVOL’SKIJ (2011: 114) alkotta meg a konstrukciós grammatika

² A magyar vizsgálat alapjául a HuTenTen12 (Corpus of the Hungarian Web, <https://sketchengine.eu/hutenten>) szolgált.

³ Lásd a <https://www.phraconrep.com> oldalon.

⁴ A projektben az Eötvös Loránd Tudományegyetemet RADA ROBERTA és GYURICZA KATALIN (Germanisztikai Intézet) képviseli.

elméleti keretében.⁵ A PhraCon-ok e definíció szerint olyan konstrukciók, amelyek szintaktikai szerkezetében bizonyos lexikális elemek kötöttek, míg mások kitöltendő réseket (slot) képviselnek, amelyek bizonyos szemantikai korlátozások mellett szabadon egészíthetők ki lexikális tartalommal (filler).

Azóta már több különböző definíció is napvilágot látott a vonatkozó szakirodalomban. Itt most PAVLOVA (2022a, 2022b) és ZIEM (2018) munkáira, valamint a COST-projekt eredményeire alapozva adunk áttekintést a PhraCon-ok főbb jellemzőiről.

1. Konstrukciók: Konstrukciós grammatikai értelemben vett forma-funkció-párok, vagyis „learned pairings of form with semantic and discourse function” (GOLDBERG 2006: 215).

2. Sematikusság: Több elemből álló szintaktikai sémák, mintázatok, amelyekben rögzített a séma elemeinek szintagmatikus sorrendje. Az elemek közül némelyek lexikailag kötöttek/rögzültek (horgonyok), míg más elemek „üres helyekként”, *slot*-okként működnek, amelyeket a beszélő a konkrét nyelvhasználat során tölt meg lexikális tartalommal, *filler*-nek nevezett nyelvi elemekkel. A német *X an X* (pl. *Stein an Stein* ’kő kő mellett’⁶) PhraCon-ban *X* jelöli a megtöltendő slotokat, míg a lexikálisan kötött elemet az *an* előjárószo alkotja. Az egyes PhraCon-ok-sematikusságának mértéke különböző. A többi frazémátípustól eltérően tehát a PhraCon-ok specifikumát az üres, kitöltendő helyek, a slotok alkotják. Ez a fajta slot nem azonos a régensértékű frazémák valenciájával, azaz üres, kitöltendő vonzataival (vö. FORGÁCS 2007: 64), bár számos PhraCon esetében a slot és a valencia elkülönítése nem problémamentes.

3. A slot megtöltése és a fillerek:⁷ A slotok kitöltése variábilis, és a fillerek különböznek egymástól a prototipikusság tekintetében. Bizonyos PhraCon-ok esetében léteznek (proto)tipikus, előre meghatározható, sőt akár elvárt és ezért gyakran előforduló fillerek. Korpuszvizsgálatok alapján a fent említett ném. *X an X* PhraCon leggyakoribb fillere a *Tür* (’ajtó’) főnév, azaz *Tür an Tür* (’ajtó ajtó mellett’) (l. ZIEM 2018: 9). A fillerek gyakorisága arányos a PhraCon idiomaticitásának fokával. Vagyis minél gyakoribb egy filler, annál állandósultabbnak tekinthető a konstrukció.

⁵ „Konstruktionen, die als Ganzes eine lexikalische Bedeutung haben, wobei bestimmte Positionen in ihrer syntaktischen Struktur lexikalisch besetzt sind, während andere Slots darstellen, die gefüllt werden müssen, indem ihre Besetzung lexikalisch frei ist und nur bestimmten semantischen Restriktionen unterliegt.” (Saját fordításban: „Konstrukciók, amelyek egészükben lexikalizált jelentéssel bírnak, és amelyek szintaktikai szerkezetében bizonyos lexikális elemek kötöttek, míg mások slotokat képviselnek, amelyek bizonyos szemantikai korlátozások mellett szabadon egészíthetők ki lexikális tartalommal.”)

⁶ A dolgozatban kurzíváljuk mind magát a frazémakonstrukciót, mind pedig az ezt példaként illusztráló kifejezéseket. Mivel eddig még a szakirodalomban nem foglalkoztak a német nyelvű PhraCon-ok magyar ekvivalenseivel, ezért a dolgozatban szereplő német példákat mi fordítottuk le magyarra. A német példák magyar fordításait félidézőjelbe tesszük, az angol példákat ellenben nem fordítjuk le magyarra.

⁷ Mivel a magyar frazeológiai szakirodalomban a *frazémakonstrukció* új kategória, ezért a jellemzésénél jelen tanulmányban a kutatási projektben elterjedt *slot* és *filler* kifejezéseket használjuk, és ezeket nem fordítjuk le magyarra egyelőre.

4. Restrikciók (constraints): A slotok lexikai elemekkel történő kitöltése során bizonyos grammatikai, szemantikai, pragmatikai és esetenként fonológiai restrikciók érvényesülnek. Az említett *X an X* német PhraCon esetében a két slot helyén kizárólag ugyanaz a morfoszintaktikai elem, jelesül névelő nélküli főnév állhat, pl. *Tisch an Tisch* ('asztal asztal mellett') vs. **der Tisch an dem Tisch* (*'az asztal az asztal mellett'). Az ilyen főnév szemantikai szempontból kötelező jelleggel konkrét fogalmat jelöl, a restrikciók azonban vonatkozhatnak magának a PhraCon-nak a használatára is (pl. stílusregiszter, szövegtípusok).

5. Konstrukciós jelentés: Minden PhraCon esetében felismerhető egy állandósult, többé-kevésbé absztrakt jelentés vagy funkció, amely a horgonyokból és slotokból álló szintaktikai mintázat mint forma egészéhez tartozik, és amely definiálható és leírható. A legtöbb PhraCon absztrakt jelentése leginkább pragmatikai, illokutív funkcióként vagy diszkurzív funkcióként ragadható meg. A német *Was SUBJ nicht alles V!* (*Was du nicht alles weißt!* 'Hogy te mi mindent tudsz!') csodálkozást fejez ki, míg a szintén német *NI Sg der NI* PhraCon (pl. *Blume der Blumen* 'virágok virága') funkciója a nagyítás, a túlzás. A konstrukciós jelentés jellemzően idiomatikus, nem kompozicionális.

6. Szociális és kognitív rögzültség (entrenchment): A szintaktikai séma és a hozzá tartozó konstrukciós jelentés mint forma-funkció pár állandósult és konvencionalizált. Ez azt eredményezi, hogy a PhraCon-ok egységes egészként, kognitív egységként tárolódó nyelvi elemek. Nem szükséges a konstrukció szétbontása szemantikai és/vagy formai elemeire ahhoz, hogy értsük és használni tudjuk. A PhraCon-ok konstrukciós jelentése különböző mértékben lehet transzparens és motivált, tehát idiomatikus.

7. Produktivitás: Mint konstrukció, a PhraCon produktív. A produktivitás a filerek variálhatóságát, vagyis a lehetséges és megengedett különféle filler mennyiségét jelenti. Minél nagyobb számban választhatóak különböző fillerek, annál nagyobb a PhraCon produktivitása. Nem tekinthető produktívnek egy PhraCon akkor, ha a slotot kizárólag egyetlen fajtájú filler töltheti ki. A produktivitás és rögzültség megragadása korpuszokban ugyan lehetséges, de annak a pontos meghatározása, hogy egy konstrukció pontosan mikor(tól) számít rögzültnek és produktívnek, már problémás.

8. A PhraCon-okat a nagyfokú expresszivitás jellemzi, és általában a köznyelv, az informális nyelvhasználat részei.

3. PhraCon-ok és a germanisztikai frazeológiai kutatás. A PhraCon-okhoz elsősorban szerkezeti jellemzőjük alapján hasonló frazeológiai jelenségek rövid leírása az 1970-es évektől jelenik meg a hagyományos germanisztikai frazeológiai kutatásban. IRINA ČERNYŠEVA (1986: 213) szovjet germanista, lexikológus említi elsőként az ún. modellerte Bildung ('modellalapú kapcsolat') kategóriát. A kategória lényege a szerialitás. A modellalapú kapcsolatok olyan szintaktikai mintázatokat, modelleket reprezentálnak ugyanis, amelyek alapján bizonyos morfológiai, lexikai és pragmatikai feltételek teljesülése mellett új frazeológiai egységek jöhetnek létre. Ebbe a fölérendelt kategóriába ČERNYŠEVA olyan frazématípusokat⁸

⁸ A magyar szakirodalomban, csakúgy, mint nemzetközileg, számos terminus használatos ezen típusú szókapcsolatok jelölésére: *frazeológiai egység*, *frazeologizmus*, *frazéma*, *állandósult*

sorol, mint a) hasonlatok,⁹ pl. minta: *Adj. wie SUB., frech wie Oskar* (szó szerint ‘szemtelen, mint Oszkár’, ‘nagyon szemtelen’), b) ikerformulák, pl. minta: *mit SUB und SUB, mit Ach und Krach* (‘üggyel-bajjal’), valamint c) a funkcióigés kapcsolatok (Funktionsverbgefüge), pl. minta: *in SUB^{deverbal} V^{Funktionsverb}* (Funktionsverbgefüge), pl. *in Bewegung setzen* (‘mozgásba hoz’). Továbbá ide tartoznak még d) az ún. Modellbildungen, azaz modellértékű kapcsolatok is, mint pl. *X um X* (pl. *Glas um Glas*, ‘egyik poharat a másik után’) vagy *A ist A* (pl. *Urlaub ist Urlaub*, ‘A nyári szabadság az nyári szabadság’).

WOLFGANG FLEISCHER (1997: 130–133) már nem egy fölérendelt kategória elemeiként tekint a ČERNYŠEVÁnál felsorolt hasonlatokra, ikerformulákra, funkcióigés kapcsolatokra és modellértékű kapcsolatokra. Külön kategóriaként kezeli egyrészt a hasonlatokat és az ikerformulákat, amelyeket „különleges szerkezettípusoknak” (besondere Strukturtypen) nevez, másrészt a funkcióigés kapcsolatokat, harmadrészt pedig modellértékű kapcsolatokat. A modellértékű kapcsolatok megnevezése helyett pedig a *Phraseoschablone*, azaz *frazeosablon* terminust vezet be. A frazeosablonokat a frazeológia és a szintaxis határterületén helyezi el, és olyan szintaktikai szerkezeti modellekként (a németben jellemzően predikatív szókapcsolatok vagy mondat szerkezetek) fogja fel, amelyeknek bizonyos lexikális elemei variábilisak, ám amelyeket egyfajta szintaktikai idiomaticitás jellemez. A szintaktikai szerkezeti modellhez tartozó rögzült jelentés ugyanis idiomatikus. FLEISCHER tehát hangsúlyozza, hogy ezen típusú frazémák szerkezeti modelljükben slotokat, üres helyeket is tartalmaznak.

Hasonlóképpen jár el HARALD BURGER (2010: 43) is, aki ČERNYŠEVA *modellértékű kapcsolat (Modellbildung)* terminusát veszi át. E terminus alatt olyan szerkezeti sémák mentén létrejött állandósult szókapcsolatokat ért, amelyekben a séma többé-kevésbé szabadon tölthető ki lexikai elemekkel. A szerkezeti sémához mindig állandó(sult) szemantikai értelmezés rendelődik. Ugyanakkor BURGER a modellértékű kapcsolatok speciális csoportjaiként tekint a hasonlatokra és az ikerformulákra, mert ezek nélkülözik a slotokat.

Az eddig említett germanisztikai frazeológiai kutatásokban a modellértékű kapcsolatokat, illetve frazeosablonokat (de az ikerformulákat és a hasonlatokat is) különleges státuszú, speciális frazémátípusokként fogták fel, és marginálisnak tekintették őket (l. FLEISCHER 1997: 193).

BURGER (2015: 54–60) egyik újabb frazeológiai munkájában azt a korábbi felismerést gondolja tovább, miszerint a frazémák körében több olyan mintázat létezik, amely szerkezetileg hasonló frazémák kialakulását eredményez(het)i. Ezen vezérelv alapján a Muster (‘minta’) fölérendelt fogalom alatt nemcsak rendszerezi a német nyelv modellértékűnek tekinthető frazémátípusait, de hangsúlyozza azt is, hogy

szókapcsolat (FORGÁCS 2007: 15). Jelen dolgozatban a nemzetközi szakirodalomban is általánosan elterjedt *frazeologizmus*, illetve *frazéma* terminusok használatát helyezzük előtérbe.

⁹A magyar frazeológiai kutatásban főleg FORGÁCS TAMÁS munkáiban (pl. FORGÁCS 2007) találkozhatunk néhány a következőkben említendő német nyelvű terminus magyar fordításával, ezért ezekre támaszkodunk. Ahol nem találtunk ilyen magyar fordítást, ott a német nyelvű terminusokat magunk fordítottuk le. A német nyelvű példákat pedig szó szerinti fordításban adjuk meg, a német példa után zárójelben, félidézőjelek között.

a német nyelvben bizony jó néhány olyan frazéma létezik, melynek bizonyos lexikális elemei csak csekély mértékben vagy egyáltalán nem rögzültek és állandósultak.

A szerkezeti mintázaton alapuló frazematípusokat BURGER szerint részben a már korábban említett slotokkal rendelkező modellértékű kapcsolatok, illetve frazeosablonok, továbbá az ikerformulák, a hasonlatok és a funkciógés kapcsolatok alkotják. Részben pedig új frazematípusokat határoz meg, jelesül az ún. *idiomatische Sätze*, azaz idiomatikus mondat(mintázat)ok kategóriáját, pl. *Das ist (ja/doch) zum + KONV* (pl. *Das ist ja zum Verrücktwerden!*, ‘Ettől meg kell örülni’, ‘Ettől az ember megörülni!’), valamint a *Sprichwortmuster*, azaz közmondásmintázatok típusát, pl. *Erst X, dann Y*. (pl. *Erst die Arbeit, dann das Vergnügen*, azaz ‘Előbb a munka, aztán a szórakozás’).

Az eddig bemutatott mintázat alapú frazematípusok FLEISCHER (1997: 194) nyomán két nagy csoportba sorolhatóak. Az egyik csoportot (Modelle der Analyse) azok alkotják, amelyek szerkezetazonos és lexikálisan teljesen kötött, lexikalizált szókapcsolatokat foglalnak magukba, mint a hasonlatok, az ikerformulák és a funkciógés kapcsolatok. A bennük realizált szerkezet modellként értelmezhető, és alapját képezheti új frazémának. Míg a másik csoportba (Modelle der Synthese) azok sorolhatóak, amelyek a több-kevesebb kötött, állandósult lexikai elem mellett variábilis lexikai elemet is tartalmaznak, gyakori használatuk miatt mint sémák és mintázatok állandósultak a nyelvhasználatban. Ide tartoznak a modellértékű kapcsolatok, illetve frazeosablonok, valamint az idiomatikus mondat(mintázat)ok és a közmondásmintázatok. A szerkezeti mintázat – lexikai megtöltésének (részbeni) variabilitása ellenére is – invariábilis, és állandósult jelentéssel bír. A PhraCon-ok, jellemzőik alapján, a frazeológiai mintázatok ezen második csoportjával hozhatók összefüggésbe.

A német frazeológiai szakirodalom azon felismerése, hogy egy produktív, sematikus szerkezethez mint formához állandósult, egységes jelentés tartozik, korrelál azzal, amit a konstrukciós grammatikában konstrukciónak nevezünk (pl. GOLDBERG 2006, l. a dolgozat 1. fejezetében).

4. PhraCon-ok és a konstrukciós nyelvtan. A hely szűke miatt itt nem térhetünk ki a konstrukciós nyelvtan mint grammatikaelmélet részletes leírására (első magyar nyelvű ismertetésére l. KÁLMÁN 2001). Annak csak bizonyos tételeit emeljük ki, hogy bemutassuk, miben áll a frazeológiai egységek, idiómák konstrukciós grammatikai megközelítése, és miért váltak érdekessé a PhraCon-ok a konstrukciós grammatikai kutatásokban. Továbbá nem térünk ki a frazémák konstrukciós grammatikai megközelítésével generált kérdésekre és problémákra sem (vö. pl. ZIEM 2018).

A konstrukciós grammatikában (kialakulása óta) központi helyet foglalnak el a frazeologizmusok, különösen az idiómák. „Nem túlzás azt állítani, hogy a konstrukciós grammatika abból a törekvésből nőtt ki, hogy helyet találjon az idiomatikus kifejezések számára a beszélő nyelvtani ismeretrendszerében”¹⁰ (saját fordítás; CROFT–CRUSE 2004: 225).

¹⁰ „It is not an exaggeration to say that construction grammar grew out of a concern to find a place for idiomatic expressions in the speaker’s knowledge of a grammar of their language.”

Eltérően a túlnyomórészt szintaxisorientált nyelvtani modellektől, a konstrukciós nyelvtanban az idiomatikus, irreguláris nyelvi jelenségeket nem tekintik sem marginálisnak, sem pedig automatikusan a lexikonhoz tartozónak. Több idiomatikus, irreguláris struktúrát, főleg a szintagmatikusan komplex és sematikus struktúrákat ugyanis nem is lehet minden további nélkül a lexikon egységeként kezelni. A konstrukciós grammatika egyik legfontosabb tétele pedig éppen az, hogy egy grammatikaelméletnek képesnek kell lennie leírni és megmagyarázni a nem-kompozicionális, idiomatikus nyelvi egységeket is. FILLMORE (1988: 36) javaslata ezért az volt, hogy pontosan ezek az irreguláris nyelvi elemek alkossák a konstrukciós grammatika mint grammatikaelmélet kiindulópontját. FILLMORE ezen javaslata alapján az 1980-as évektől kezdődően fogalmazták meg azt az alapvetést, miszerint a nyelv építőelemeinek az ún. konstrukciók tekinthetők. A konstrukciók a nyelvhasználatból alakultak ki, azaz a kommunikáció során konvencionalizálódott, különböző mértékben absztrakt forma- (fonológia, szintaxis) és funkciópárok (szemantika, pragmatika) összességéből állnak. A konstrukciók tehát szimbolikus egységek, bennük a szintaktikai és a szemantikai leírás összekapcsolódik. A konstrukciók segítségével a nyelv egésze egységesen és maradéktalanul leírható. Minden konstrukció elhelyezhető egy lexikon-grammatika kontinuumban, vagyis lexikon és grammatika között nincs éles határ. GOLDBERG (2006) ezt a kontinuumot angol nyelvű példákkal szemlélteti.

A lexikailag teljesen rögzült szerkezetek, így a morféimák (*anti-*, *-ing*), a lexémák (*avocado*, *and*), a szóösszetételek (*sunflower*, *haircut*) és az idiómák (*going great guns*) a lexika-grammatika tengely lexikai pólusán helyezkednek el. A teljesen sematikus, a legmagasabb fokú absztrakcióval és produktivitással rendelkező konstrukciók, pl. *Subj Obj OBL_{AP/PP} (PP)* (*Joe painted the barn red*) vagy *Subj Aux VP_{PP} (PP_{by})* (*The armadillo was hit by a car*) pedig a tengely grammatikai pólusán találhatóak. A két pólus között helyezhetők el a lexikailag csak részben rögzült, lexikális tartalommal részlegesen megtöltött szintaktikai szerkezeti mintázatok is, pl. *Why not INF?* (*Why not try it?*). Ilyenek a PhraCon-ok.

A PhraCon-ok tehát jól példázzák, hogy az állandósult szókapcsolatokat és a szintaktikai szerkezeteket nem lehet élesen elválasztani egymástól. A PhraCon-ok lexikális részspecifikusságuk miatt lexikográfiailag nem rögzíthetőek a lexikon egységeiként. A mintázat rögzült lexikai elemei és kitöltésének lexiko-szemantikai, pragmatikai, morfoszintaktikai stb. restriktói miatt nem tekinthetők pusztán nyelvtani egységeknek, azaz (morfo)szintaktikai elemzések tárgyának sem. A PhraCon-ok azt bizonyítják, hogy a lexikonon kívül is rögzíthetők olyan formafunkció párok, amelyek egyszerre rendelkeznek grammatikai és lexikális tulajdonságokkal. Nem véletlen tehát, hogy PhraCon-ok különösen vonzóznak bizonyultak a konstrukciós grammatikai vizsgálatok számára (l. DOBROVOL'SKIJ 2011; ZIEM 2018; ZIEM–LASCH 2013).

A leglényegesebb különbség a PhraCon-ok frazeológiai és konstrukciós grammatikai megközelítése között az, hogy az előbbi elsősorban a konkrét frazémák szisztematikus osztályozásának és dokumentálásának szempontjaira összpontosít, míg az utóbbi elsősorban az egyes PhraCon-ok megvalósíthatóságának strukturális, szemantikai és pragmatikai korlátaira fókuszál (vö. ZIEM 2018: 7).

5. A frazémakonstrukció kategóriája a magyar nyelvben. Mint említettük, a PhraCon fogalma ugyan egyelőre nem ismert a magyar nyelvű frazeológiai szakirodalomban, azonban a magyar nyelvű kutatásokban is előfordul olyan jellegű frazeologizmusok bemutatása vagy említése, amelyek összefüggésbe hozhatók a PhraCon fogalmával. A dolgozat alábbi fejezetének célja ezért az, hogy megvizsgálja, hogy a magyar nyelvű frazeológiai szakirodalomban milyen hasonló jellegű kategóriákkal találkozhatunk, illetve ezek milyen viszonyban állnak a vizsgálat tárgyát jelentő PhraCon fogalmával. Emellett a tanulmány ezen fejezete a vonatkozó szakirodalomból vett konkrét, magyar nyelvű kifejezések elemzéséből kiindulva megpróbálja kimutatni, hogy a magyar nyelvben előfordulnak-e olyan nyelvi elemek, amelyeket a frazémakonstrukció tulajdonságai jellemeznek.

5.1. Különféle megközelítések a magyar frazeológiai kutatásokban. A magyar nyelvészeti szakirodalomban számos frazeológiai munka foglalkozik a különféle szókapcsolatok jellegzetességeinek leírásával. A szólások és közmondások gyűjtése, az etimológiai kérdések vizsgálata régóta közkedvelt kutatási terület a magyar szakirodalomban (pl. BARANYAI DECSI János 1598-as közmondás- és szólásgyűjteménye, l. PACZOLAY 2000). Emellett pedig számos elméleti jellegű munka tárgyalja a frazeologizmusok különféle kérdéseit, amelynek során nagyrészt a művelődéstörténeti és a történeti megközelítés (pl. FORGÁCS 2007), a fordítástudományi szempontú vizsgálatok és a kontrasztív szempontú (pl. FÖLDES 2000; BÁRDOSI 2010, 2016) megközelítések tekinthetők hangsúlyosnak. Ezzel szemben a lexikográfiai munkákban inkább az ott kiemelten vizsgált frazeológiai egységek tipológiájára és egymástól való elhatárolására koncentrálnak (pl. O. NAGY 1954; T. LITOVKINA 2005). Mivel az alakilag rögzült frazeologizmusok könnyebben szótározható kifejezések, valamint a szótárak jellemzően az idiomatikus jellegű frazeologizmusok rendszerezésével foglalkoznak, ezért a PhraCon kategóriája e szótárak esetében eleve nem játszik szerepet.

Fontos kiemelni, hogy a jelen dolgozat nem kíván átfogó képet adni e szerteágazó kutatási terület bőséges magyar szakirodalmáról (ehhez l. pl. O. NAGY 1977; FORGÁCS 2007), csupán a kérdésfeltevés szempontjából releváns kategóriák bemutatására koncentrálnak. Ennek megfelelően a frazéma fogalmának és körülhatárolásának kérdései, valamint a frazémák osztályozási lehetőségei kerülnek előtérbe.

A frazeologizmus fogalmának meghatározásakor a különféle definíciókban általánosan releváns elemként jelenik meg, hogy e fogalom egyrészt szókapcsolatokat, tehát egynél több szóból álló kifejezéseket jelöl, másrészt, hogy e kifejezések valamilyen szinten állandósult nyelvi elemeknek tekinthetők. Jól tükrözi ezt FORGÁCS frazeologizmusdefiníciója, amely szerint a frazéma „több, legalább két szóból áll, és elemei nem pusztán egy alkalomra álltak össze szókapcsolattá”, hiszen a frazeologizálódási folyamat során egyes „szabad szókapcsolatok alakilag és/vagy jelentéstanilag rögzülnek, ezáltal a szókincs elemeivé válnak” (FORGÁCS 2007: 15). A frazéma értelmezésénél JUHÁSZ definíciójában a szerkezeti állandósultságot és a frazeológiai jelentés globális jellegét is kiemeli. E szerint a frazéma esetében „egyértelműen megfigyelhető a lexikális építőanyag és a szintaktikai szerkezeti forma állandósult volta, amellyel vitathatatlan a szóban forgó szókap-

csolatok és mondatok jelentésének belső egysége és ennek az egységnek globális jellege, vagyis elemekre nem bontható volta” (JUHÁSZ 1996: 83).

A frazéma definíciós meghatározása mellett az elméleti munkák a frazeologizmusok különféle jellemzőit is részletesen tárgyalják, így a fenti definícióban már említett polilexikalitás és a különféle szempontú rögzültség mellett érdemes kiemelni, hogy az idiomatikus jelleg különösen fontos szerepet játszik a frazeologizmus fogalmának differenciálásában.

5.2. A frazeologizmusok típusai a magyar szakirodalomban. A vonatkozó szakirodalomban részben FORGÁCS munkájában (2007), részben pedig SZATHMÁRI egyik tanulmányában (1996) találhatóak olyan hosszabb-rövidebb leírások, amelyek a frazémakonstrukciókhoz hasonló frazeologizmusokra, illetve frazématípusokra vonatkoznak, ugyanis ezek a leírások figyelembe veszik a frazémák szerkezettípusait is.

A frazeologizmusok osztályozási lehetőségeivel kapcsolatban FORGÁCS áttekintő frazeológiai munkája (2007) számos klasszifikációs szempontot tartalmaz, amelynek következményeként a csoportosítás rendkívül sokrétű. A különféle frazeológiai osztályok között viszont találunk olyanokat, amelyek a PhraCon kategóriájával hasonlóságot mutatnak. FORGÁCS e munkájában HARALD BURGER (1998) frazémaklasszifikációjára hivatkozva (FORGÁCS 2007: 51), a frazémák kommunikációs funkcióiból kiindulva mutatja be a frazémák főbb típusait, majd szintaktikai, szemantikai és pragmatikai kritériumok szerint különíti el részletesen a különböző típusú frazémákat. Az osztályozás első szintjén ennek megfelelően a kommunikációban ellátott szerepük alapján megkülönböztethetők a referenciális, a kommunikatív és a strukturális frazémák. A referenciális frazémák fikatív vagy valós tényállásokra vonatkoznak (pl. *puskaporos hordó*), míg a kommunikatív frazémák a beszédcselekvésekkel kapcsolatban látnak el meghatározott funkciókat (pl. *Jó napot!*). A strukturális frazémák nyelvtani viszonyokat jeleznek, e csoportba sorolhatók például a páros kötőszók (pl. *nemcsak..., hanem... is*). A referenciális frazémák szerkezetük szerint tovább csoportosíthatók, egyfelől a mondatot alkotó, mondatértékű, propozicionális szókapcsolatok (pl. *Nem mind arany, ami fénylik*), valamint a mondat szintjét el nem érő, mondatrésztértékű, nominatív szókapcsolatok (pl. *a sportok királynője*) elkülönítésével. E két referenciális frazématípus megnevezésére FORGÁCS munkájában a *mondatlexéma* és a *szócsoporthexéma* terminusokat használja (FORGÁCS 2007: 54). Ugyanakkor FORGÁCS (2007: 73) a frazémák osztályozásakor egy ún. szerkezeti-szemantikai keverékosztályozásról (speciális frazématípusok) is beszél, amellyel kapcsolatban rámutat, hogy a frazémák osztályozásakor szerkezeti szempontok is érvényesülhetnek.

FORGÁCS tipológiájában a sokféle csoport többsége nem játszik szerepet a jelen kutatásban, ugyanis ezek mind lexikálisan, mind szintaktikailag teljesen rögzült frazeológiai szerkezetek.

A frazémakonstrukciókkal a sematikusság, a slotok és a sajátosságos frazeológiai jelentés alapján valamiféle hasonlóságot mutató, ezáltal részletesebben bemutatásra kerülő frazémacsoportok FORGÁCS alapján a következők: a) páros kötőszók, b) (bizonyos) kommunikatív frazémák, c) páros frazeologizmusok és d) szólás-

hasonlatok. Első lépésben megvizsgáljuk, hogy a felsorolt típusok mennyiben hasonlítanak a frazémakonstrukciókra, majd a következő lépésben arra keresünk választ, hogy az esetlegesen kimutatott hasonlóság alapján frazémakonstrukció-e a felsorolt típus. Az elemzés során a példaként szereplő szerkezetek és jellemzőik kerülnek bemutatásra, s nem a szerkezet konkrét szövegkörnyezetbeli előfordulását és annak aktuális tulajdonságait vizsgáljuk. Ahogyan azt ugyanis JUHÁSZ 1996-os tanulmányában hangsúlyozza, a frazéma modellje a nyelv rendszeréhez, lexikális tartalommal való megtöltése pedig a beszédhez, a szövegalkotáshoz tartozik (JUHÁSZ 1996: 91).

A páros kötőszók (pl. *nemcsak..., hanem... is*) az osztályozás szerint (FORGÁCS 2007: 51) a strukturális frazémákhoz tartoznak, hiszen nyelvtani viszonyokat kifejező elemek, azonban a frazémakonstrukciókhoz hasonlóan szabadon kitölthető elemeket feltételeznek, ezért a rögzült elemek mellett slotokat is tartalmazó szerkezetekként interpretálhatóak. E kifejezések jelentését megvizsgálva azt tapasztalhatjuk, hogy olyan, nem autoszemantikus nyelvtani elemek, amelyek szorosan kapcsolódnak a slotokban előforduló lexikális elemekhez konkrét, szó szerinti jelentésben, az azok közötti viszonyokat kifejezve. A szerkezetet elemezve egyfelől felismerhető, hogy mintaszerű, az elemek sorrendje rögzült, azonban a szerkezet konstrukciós jelentése a frazémakonstrukció jellemzőitől eltérően nyelvtani jelentés. FORGÁCS is hangsúlyozza a páros kötőszók grammatikalizáltságát, ám rámutat arra is, hogy a páros kötőszavak elemei a mondatban gyakran egymástól elég messze állnak. Ezen jellemzőjük miatt pedig kérdéses, hogy egyáltalán állandósult szókapcsolatnak tekinthetőek-e (FORGÁCS 2007: 53–54).

A kommunikatív frazémák osztályán belül bizonyos metakommunikatív nyelvi elemek esetében is hasonlóság merülhet fel a frazémakonstrukciókkal, és pedig elsősorban slotok miatt; pl. *ami azt illeti, ...; tudni illik, ...*. Szerkezetileg egy új tagmondatot vezetnek be, ez azonban nem feltétlenül tekinthető slotnak, hiszen itt nem bizonyos lexikális elemekkel töltjük ki a szabad helyeket, hanem egy új tagmondat következik, vagy egy megkezdett mondat folytatódik a közbeékelődő egység után. Ebből következik, hogy a *tudni illik* önálló kommunikatív frazéma, amely nem alkot frazeológiai egységet a szerkezetet követő tagmondat lexikális elemeivel, így nem tekinthető frazémakonstrukciónak.

A páros frazeologizmusok esetében FORGÁCS hangsúlyozza, hogy a szókapcsolat egyértelműen sematikus jellegű. Ez a frazémaosztály a szerző megjegyzése szerint magában foglalja a nemzetközi, például a német szakirodalomban használatos modellértékű kapcsolatnak, illetve ikerformuláknak nevezett frazémacsoportokat (FORGÁCS 2007: 95). Mivel a mai magyarban csak kevés valódi ikerformula (l. pl. FORGÁCS 2007: 95) található (pl. *tetőtől talpig, cseberből vederbe*), ezért a modellértékű kapcsolat jellemzőivel érdemes foglalkozni.

A modellértékű kapcsolat (Modellbildung) megnevezéssel jelölt szerkezetek „szabad lexikai elemekkel bővíthető sémák”, amelyek más szókapcsolat mintái lehetnek, pl. *házról házra, percről percre* (FORGÁCS 2007: 95–96). A szerző ide sorolja a jelentésfokozó szerkezeteket is, például *kérve kér, nőtön nő*. Megállapítja, hogy a modellértékű kapcsolatok vizsgálata egyértelműen a frazeológia kérdései közé sorolható, kiemeli azonban, hogy a magyar nyelv agglutináló jellegét

figyelembe kell vennünk. A magyar nyelv agglutináló jellege miatt ugyanis sok olyan kifejezés, amely a német nyelvben egyértelműen frazéma, nem feltétlenül minősül a magyar nyelvben is annak. Így például egy német prepozíciós szerkezet (pl. *von Stadt zu Stadt*) a magyar nyelvben esetragokkal fejezhető ki (*városról várostra*). Ez a frazémakonstrukciók elemzése¹¹ és kontrasztív vizsgálata esetében különösen releváns szempontnak tekinthető.

A *kérve* *kér* példát részletesebben megvizsgálva felmerül a kérdés, hogy milyen mintázatot reprezentál, továbbá mely elem minősíthető kötöttnek, és a szerkezet hogyan formalizálható. A szintaktikai szerkezet leírható mint valamely ige melléknévi alakjához kapcsolódó ugyanazon ige. Ez a szerkezet kötött, amelyben az igei lexéma, a konkrétan vizsgált kifejezésben a *kér* lexéma minősül slotnak. A szerkezet pragmatikai jelentéssel rendelkezik, hiszen funkciója a fokozás. Természetesen releváns az is, hogy ez a szerkezet a slot kitölthetősége szempontjából mennyiben produktív. Hiszen ha csak néhány igei lexéma funkcionálhat filler gyanánt, akkor aligha tekinthető PhraCon-nak. Ezt azonban egy gyakoriságot vizsgáló, részletes esettanulmányban lehetne megfelelően kimutatni. A *kérve* *kér* példa elemzésében a slottal kapcsolatban felmerült kérdés kiterjeszthető a frazéma, illetve a frazémakonstrukció vizsgálatának elméleti szintjére, mégpedig hogy a magyar nyelvben gyakori képzős és esetragos szerkezetek mennyiben tekinthetők slottal rendelkező konstrukciónak.

A hagyományos értelemben vett szóláshasonlatok vagy komparatív frazémák szerkezetüket tekintve két részre bonthatóak. Első tagjuk többnyire ige vagy melléknév, második tagjuk pedig rendszerint a *mint* kötőszóval bevezetett, gyakran hiányos szerkezetű hasonlító mellékmondat; pl. *büszke, mint a páva*; *nyúlik, mint a rétestészta* (FORGÁCS 2007: 74). A szóláshasonlatok ezért a frazémakonstrukciókhoz hasonlóan több elemből álló szintaktikai mintaként értelmezhetők, ahol az elemek sorrendje meghatározott, ám FORGÁCS értelmezésében lexikálisan teljesen kötött szókapcsolatokról kell beszelnünk. A frazémakonstrukciók esetében viszont a lexikálisan kötött elemek mellett, az aktuális beszédhelyzet során szabadon kitölthető egység is szerepel a kifejezésekben. Ugyanakkor maga FORGÁCS is tárgyal számos olyan szóláshasonlatot, amely úgy szintaktikai szerkezetében, mint frazeológiai jelentésének jellegében eltér a hagyományos szóláshasonlattól: *Olyan hideg van, hogy a kutyát is ölben viszik ki ugatni*; *Akkora tuskó, hogy a láncfűrész lefullad a fejében / hogy Moszkváig lehet vele fűteni a gőzmozdonyt*; stb.

Részletesen tárgyalja az ilyen típusú szóláshasonlatokat SZATHMÁRI (1996) is, és a következőképpen definiálja őket: „hiányos szerkezetű és számos altípust felmutató hasonlító mellékmondatot tartalmazó összetett mondatok” (SZATHMÁRI 1996: 460). Rámutat, hogy ezek a mai nyelvhasználatban igen gyakoriak, mert a nyelvi humor és kreativitás kifejezésére különösen alkalmasak, pl. *Annyi az esze, mint gránátoskockában a robbanótöltet* (‘nagyon buta’; SZATHMÁRI 1996: 458). Ebben a példában, ahogy a szerző megállapítja, az *annyi* mutatószóval kezdődő,

¹¹ Hasonló jellegű kérdés merül fel a frazeológiai kutatáson kívül a magyar konstrukciós nyelvtanban is; KÁLMÁN az idiómacsoportokkal kapcsolatban reflektál a szerkezetekben előkerülő ún. „üres helyek” kérdésre (KÁLMÁN 2001: 69).

állítmányi alárendelő összetett mondatban szerepel a hasonlító, *mint* kötőszós formájú hasonlat. SZATHMÁRI az *annyi* mellett produktívnak látja az *akkora*, *úgy*, *olyan* stb. mutatószóval kezdődő szóláshasonlatokat is. Érdekességgént megjegyzi, hogy „bizonyos tulajdonságnak stb. nyomatékosítására nagyon sok szóláshasonlat keletkezik” (SZATHMÁRI 1996: 461); pl. *Kevés, mint Balaton szeletben a hullámlás / mint törökmézben a janicsár*, hasonlóan *Annyi az esze, mint mackósajtban a brummogás* (SZATHMÁRI 1996: 461). A frazémakonstrukció jellemzőivel összehasonlítva feltűnik, hogy az ilyen szóláshasonlatokban az *Annyi az esze, mint...*, illetve *Kevés, mint...* szerkezet esetleg állandósult elemnek tekinthető, hiszen egy sor hasonló szóláshasonlatban is előfordul.

SZATHMÁRI ezen tanulmányában a szóláshasonlatok mellett a magyar nyelv számos más szólástípusát is bemutatja, és azokat grammatikai felépítésük szerint írja le. Ezek között véleményünk szerint a szólássá vált teljes egyszerű mondatok és az összetett mondatok bizonyos alfajai mutatnak hasonlóságot a PhraCon-okkal.

A teljes egyszerű mondat alakú szólások kategóriájával, pl. *Lila a feje. Van lövésed a grafikonokhoz?* kapcsolatban SZATHMÁRI megjegyzi, hogy az ilyen szerkezetű szólásokban vannak „olyan szavak, amelyek másokkal felcserélhetők”; pl. *Benne van a kakaóban/pácban/lekvárban* (SZATHMÁRI 1996: 461). A szerkezet *Benne van a/az X-ben* tehát egyértelműen azonosítható, ám kérdéses, hogy variációról vagy slotokról van-e szó.

Az összetett mondat szerkezetű szólásoknak két típusa is tárgyalandó. Egyrészt a feltételes szerkezetű szólások, amelyekben „a főmondat állandósult s valamilyen túlzó képpel nyomatékosítja a mellékmondatban kifejezett cselekvés bekövetkezésének bizonytalan voltát” (SZATHMÁRI 1996: 460); pl. *Megeszem a kalapom, ha megcsinálod egy nap alatt*. Másrészt pedig az eredetileg alanyi mellékmondatból önállósult tiltó mondatok; pl. *Aztán/Na nehogy már a méz nyalja a medvét*. Ezek jelentésükben részben hitetlenkedést fejeznek ki, részben pedig azt, hogy a beszélő a szóban forgó jelenséget lehetetlennek tartja (uo.). Az idézett szólások esetében egyértelmű a szerkezetazonosság: *(aztán) nehogy már...*, és frazeológiai jelentésük jellege is hasonlóságot mutat a PhraCon-okkal.

Számos eddig tárgyalt szólás esetében felmerül az a kardinális kérdés, hogy egy szólás variációiról vagy slotokról beszélhetünk-e. Ha variációt feltételezünk, akkor kell lennie egy kiinduló, a legkorábban lexikalizálódott szólás(hasonlat)nak, amelynek bizonyos elemeit stilisztikai okokból variálják a beszélők. De vajon van-e ilyen? Ha nincs, akkor viszont logikusnak látszik a *Benne van a/az ...-ban/ben; Aztán nehogy már...; Annyi az esze, mint ...; Kevés, mint...* típusú frazémák esetében PhraCon-okról beszélni.

6. Következtetések. A dolgozatunkban megfogalmazott kérdéssel kapcsolatban, vagyis hogy a nemzetközi frazeológiai kutatásokban megjelenő és egyre inkább előtérbe kerülő frazémakonstrukció vizsgálata releváns lehet-e a magyar nyelvben is, a tanulmány eredményei a következőket mutatják.

A dolgozatban bemutatott vizsgálati eredményekből kitűnik, hogy a magyar nyelvben is vannak olyan frazeológiai egységek, amelyek a frazémakonstrukció

definíciójának megfelelnék, vizsgálatuk tehát releváns lehet a magyar frazeológia esetében is.

A magyar nyelvű szakirodalom vizsgálatakor azt tapasztaljuk, hogy a magyar nyelvű frazeológiai kutatás egyelőre nem említi ezt a kategóriát, és nem rendszerezi a mintaszerű, szabad lexikális elemekkel kitölthető, slotokat tartalmazó frazeológiai szerkezeteket, így a magyar frazeológiai szakirodalomban jelenleg tehát újdonságnak számít a PhraCon fogalma és vizsgálata. FORGÁCS (2007) alapján egyetlen frazémátípus esetében jelenthetjük ki teljes bizonyossággal, hogy teljesíti a PhraCon minden jegyét, ez pedig a páros frazeologizmus. Ezek alapján tehát joggal tekinthetnénk a PhraCon fogalmát feleslegesnek. Ugyanakkor FORGÁCS és SZATHMÁRI szóláshasonlat-, illetve szóláspéldáit vizsgálva úgy tűnik, hogy bizonyos szerkezet típusú szólások is interpretálhatóak PhraCon-ként.

Fontos azonban hangsúlyozni, hogy a frazémakonstrukció fogalmával nem egy új frazémátípussal szeretnénk bővíteni a sokrétű és részletes szakirodalmi tipológiát, hanem egy újfajta, konstrukciós grammatikai megközelítésben szeretnénk vizsgálni a frazémakonstrukció jellemzőit mutató frazeológiai szerkezeteket.

Dolgozatunkban kizárólag szakirodalmi példákat vizsgáltunk. Az első fontos kérdés természetesen az, hogy a most bemutatott példákon kívül vannak-e a magyar nyelvben olyan frazémák, amelyek megfeleltethetőek PhraCon-oknak.

A frazémakonstrukció fogalmának bevezetésével kapcsolatban számos elméleti és elemzési, módszertani kérdés merül fel, amelyek megválaszolása részletesebb vizsgálatokat tesz szükségessé. Az azonban már a jelenlegi dolgozat eredményeiből is látható, hogy a frazémakonstrukciók vizsgálata a magyar frazeológia szempontjából is releváns és aktuális kutatási területnek tekinthető.

Kulcsszók: frazeológia, frazémakonstrukció (PhraCon), konstrukciós nyelvtan, szerkezeti mintázat, szóláshasonlat, páros frazeologizmus.

Hivatkozott irodalom

- BÁRDOSI VILMOS 2010. *Francia-magyar tematikus szólásszótár. Szólásmagyarázatok és gyakorlatok megoldókulccsal*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- BÁRDOSI VILMOS szerk. 2016. *Frazeológia. Az emberi világhétközje*. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 185. Modern Filológiai Társaság – Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- BURGER, HARALD 1998. *Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen*. Erich Schmidt, Berlin.
- BURGER, HARALD 2010. *Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen*. 4. neu bearbeitete Auflage. Erich Schmidt, Berlin.
- BURGER, HARALD 2015. *Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen*. 5. neu bearbeitete Auflage. Erich Schmidt, Berlin.
- CROFT, WILLIAM – CRUSE, ALAN D. 2004. *Cognitive Linguistics*. Cambridge University Press, Cambridge.
- ČERNYŠEVA, IRINA 1986. *Phraseologie*. In: STEPANOVA, MARIA – ČERNYŠEVA, IRINA Hrsg., *Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache*. Vyssaja skola, Moskau. 198–261.

- DOBROVOL'SKIJ, DMITRIJ 2011. Phraseologie und Konstruktionsgrammatik. In: LASCH, ALEXANDER – ZIEM, ALEXANDER Hrsg., *Konstruktionsgrammatik III. Aktuelle Fragen und Lösungsansätze*. Stauffenburg, Tübingen. 111–130.
- DOBROVOL'SKIJ, DMITRIJ 2022. Deutsche Phrasemkonstruktionen [X hin, X her] in kontrastiver Sicht: ein korpusbasierte Analyse. In: MELLADO BLANCO, CARMEN – MOLLIKA, FABIO – SCHAFFROTH, ELMAR Hrsg., *Konstruktionen zwischen Lexikon und Grammatik. Phrasem-Konstruktionen monolingual, bilingual, multilingual*. De Gruyter, Berlin–Boston. 227–246. <https://doi.org/10.1515/9783110770209-009>
- DOBROVOL'SKIJ, DMITRIJ – MELLADO BLANCO, CARMEN 2021. Von Jahr zu Jahr. Das Pattern [von Xsg zu Xsg] und seine Entsprechungen im Russischen und Spanischen: eine Korpusstudie. *Aussiger Beiträge* 15/2021. Sonderheft: Phraseologie im digitalen Zeitalter – Neue Fragestellungen, Methoden und Analysen. 113–138.
- FILLMORE, CHARLES J. 1988. The Mechanism of 'Construction Grammar'. In: AXMAKER, SHELLEY – JAISSE, ANNIE – SINGMASTER, HELEN eds., *Proceedings of the Fourteenth Annual Meeting. February 13–15, 1988*. Berkeley Linguistics Society, Berkeley. 35–55. <https://doi.org/10.3765/bls.v14i0.1794>
- FILLMORE, CHARLES J. – KAY, PAUL – O'CONNOR, MARY CATHERINE 1988. Regularity and Idiomaticity in Grammatical Constructions: The Case of *Let Alone*. *Language*, 64: 501–538. <https://doi.org/10.2307/414531>
- FLEISCHER, WOLFGANG 1997. *Phraseologie der deutschen Sprache*. Niemeyer, Tübingen.
- FORGÁCS TAMÁS 2007. *Bevezetés a frazeológiába. A szólás- és közmondáskutatás alapjai*. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 69. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- FÖLDES CSABA 1987. *Magyar–német–orosz beszédfordulatok. A három nyelv azonos jelentésű állandósult szókapcsolatai*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- GOLDBERG, ADELE E. 2006. *Constructions at Work. The Nature of Generalizations in Language*. Oxford University Press, Oxford.
- HERBST, THOMAS – BALOG, EVELIN – GARIBYAN, ARMINE 2022. „The complexities of constructions in contrast – the way to making one's own bed in English, German, Hungarian and Russian”. In: MELLADO BLANCO, CARMEN – MOLLIKA, FABIO – SCHAFFROTH, ELMAR Hrsg., *Konstruktionen zwischen Lexikon und Grammatik. Phrasem-Konstruktionen monolingual, bilingual und multilingual*. De Gruyter, Berlin–Boston. 247–281. <https://doi.org/10.1515/9783110770209-010>
- JUHÁSZ JÓZSEF 1980. A frazeológia mint nyelvészeti diszciplína. In: RÁCZ ENDRE – SZATHMÁRI ISTVÁN szerk., *Tanulmányok a mai magyar nyelv szókészlettana és jelentéstana köréből*. Tankönyvkiadó, Budapest, 79–97.
- KÁLMÁN LÁSZLÓ 2001. *Konstrukciós nyelvtan*. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 8. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- T. LITOVKINA ANNA 2005. *Magyar közmondástár. A magyar nyelv kézikönyvei* 10. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- MELLADO BLANCO, CARMEN 2019. Phrasem-Konstruktionen kontrastiv Deutsch–Spanisch: ein korpusbasiertes Beschreibungsmodell anhand ironischer Vergleiche. *Yearbook of Phraseology* 10: 65–88. <https://doi.org/10.1515/phras-2019-0005>
- MELLADO BLANCO, CARMEN 2023. From idioms to semi-schematic constructions and vice versa. The case of [*a un paso de X*]. In: HENNECKE, INGA – WIESINGER, EVELYN

- eds., *Constructions in Spanish*. John Benjamins, Amsterdam–Philadelphia. 103–128. <https://doi.org/10.1075/cal.34.05mel>
- MELLADO BLANCO, CARMEN 2024. *Phrasem-Konstruktionen: Typologie, Charakterisierung und interlinguale Äquivalenz*. Előadás a CA22115 Multilingual Repository of Phraseme Constructions in Central and Eastern European Languages projekt Enhancing the theory of phraseme constructions című workshopján. Universität Halle, 2024. március 8.
- MELLADO BLANCO, CARMEN ed. 2022. *Productive Patterns in Phraseology and Construction Grammar. A Multilingual Approach*. De Gruyter, Berlin–Boston. <https://doi.org/10.1515/9783110520569>
- MELLADO BLANCO, CARMEN – MOLLIKA, FABIO – SCHAFFROTH, ELMAR Hrsg. 2022. *Konstruktionen zwischen Lexikon und Grammatik. Phrasem-Konstruktionen monolingual, bilingual und multilingual*. De Gruyter, Berlin–Boston. <https://doi.org/10.1515/9783110770209>
- MOLLIKA, FABIO – SCHAFFROTH, ELMAR 2018. Der Ausdruck der Intensivierung in komparativen Phrasem-Konstruktionen im Deutschen und im Italienischen: eine konstruktionsgrammatische Untersuchung. In: STEYER, KATHRIN Hrsg., *Sprachliche Verfestigung. Wortverbindungen, Muster, Phrasem-Konstruktionen*. Narr, Tübingen. 103–136.
- O. NAGY GÁBOR 1954. Mi a szólás? *Magyar Nyelv* 50: 110–126, 396–408.
- O. NAGY GÁBOR 1977. *A magyar frazeológiai kutatások története*. Nyelvtudományi Értekezések 95. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- PACZOLAY GYULA 2000. János Baranyai Decsi and his Adagia. *Acta Ethnographica Hungarica* 45: 271–294. <https://doi.org/10.1556/aethn.45.2000.3-4.3>
- PAVLOVA, ANNA 2020. Und ob es Phraseologie ist! In: ENGEL, CHRISTINE – POHLAN, IRINA – WALTER, STEPHAN Hrsg., *Russland übersetzen / Russia in Translation / Россия в переводе*. Festschrift für Birgit Menzel. Frank&Timme, Berlin. 117–132.
- PAVLOVA, ANNA 2022a. „Im Leben nicht!?”: Prosodie in deutscher und russischer Phraseologie. In: GONDEK, ANNA – JURASZ, ALINA – KALASZNIK, MARCELINA – SZCZEK, JOANNA Hrsg., *Aktuelle Trends in der phraseologischen und parömiologischen Forschung weltweit*. Band II. Dr. Kovač, Hamburg. 355–375.
- PAVLOVA, ANNA 2022b. Mehrsprachige Datenbank der Phrasem-Konstruktionen. In: KLOSA-KÜCKELHAUS, ANNETTE – ENGELBERG, STEFAN – MÖHRS, CHRISTINE – STORJOHANN, PETRA eds., *Dictionaries and Society. Proceedings of the XX. EURALEX International Congress*. IDS-Verlag, Mannheim. 594–604. <https://doi.org/10.7203/QF.29.28715>
- SCHAFFROTH, ELMAR 2015. Italian phrasemes as constructions: How to understand and use them. *Journal of Social Sciences*, 11: 317–337. <https://doi.org/10.3844/jssp.2015.317.337>
- STEYER, KATHRIN 2014. *Usuelle Wortverbindungen. Zentrale Muster des Sprachgebrauchs aus korpusanalytischer Sicht*. Narr, Tübingen.
- STEYER, KATHRIN Hrsg. 2018. *Sprachliche Verfestigung. Wortverbindungen, Muster, Phrasem-Konstruktionen*. Narr, Tübingen.
- SZATHMÁRI ISTVÁN 1996. Újabb szólásainkról. *Magyar Nyelv* 92: 458–461.
- ZIEM, ALEXANDER ed. 2018. Construction Grammar meets Phraseology. *Linguistik online* 90.

ZIEM, ALEXANDER 2018. Construction Grammar meets Phraseology: eine Standortbestimmung. *Linguistik online* 90: 3–18. <https://doi.org/10.13092/lo.90.4316>

ZIEM, ALEXANDER – LASCH, ALEXANDER 2013. *Konstruktionsgrammatik. Konzepte und Grundlagen gebrauchsbasierter Ansätze*. De Gruyter, Berlin–Boston. <https://doi.org/10.1515/9783110295641>

PhraCon: Is Phraseme Construction a relevant category in Hungarian?

In the present paper, we seek to answer the question whether the study of so-called Phraseme Constructions (PhraCon), which is increasingly coming to the fore in international phraseological research, can be relevant to the Hungarian language as well. Accordingly, as a first step, a review of the international literature on, and a detailed description of the characteristics of, PhraCon are necessary. According to the first German definition, a PhraCon is defined as a construction which, in its stable syntactic structure, contains lexically bound elements as well as slots to be filled in and which has a lexicalised meaning as a whole. The second part of the paper aims to examine similar categories that can be found in the Hungarian phraseological literature, focusing on the classification of phraseology and the analysis of examples in Hungarian. Based on the results of the analysis, the paper presents a new phraseological category and at the same time a new and relevant research perspective in the field of Hungarian phraseology.

Keywords: phraseology, phraseme construction (PhraCon), construction grammar, phrasal patterns, phraseological comparison, pair formula.

RADA ROBERTA – GYURICZA KATALIN
ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem